

УДК 37.013.3

Фруктова Я.С.,

*доцент кафедри теорії та історії педагогіки,
докторант Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук*

ФУНДАМЕНТАЛІЗАЦІЯ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ЯК СУЧАСНА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті розглядаються теоретичні та практичні аспекти фундаменталізації змісту професійної освіти як вимоги сьогодення, напряду реформування та модернізації професійної підготовки майбутніх фахівців.

Ключові слова: професійна освіта, зміст освіти, фундаменталізація, інтеграція, генералізація знань.

Одна з проблем, яка на сьогодні визнана вітчизняними та зарубіжними освітянами, — це необхідність подолання існуючої прірви між метою та завданнями професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах, змістом навчальних програм та методикою їх викладання, з одного боку, і запитами сучасного ринку праці, з іншого. Формування інформаційно-технологічного суспільства, докорінні зміни в соціально-економічному, духовному розвитку держави потребують підготовки фахівця нової генерації. Реалізація цього стратегічного завдання зумовлена також глибинними змінами в системі й структурі професійної освіти та необхідністю інтеграції національної освіти в європейський освітній простір. Це вимагає визначення концептуальних довгострокових стратегій щодо її подальшого реформування та модернізації.

У нормативних документах Міністерства освіти і науки України щодо адаптації вітчизняної вищої освіти до Європейської системи навчання зазначено, що освітньо-кваліфікаційні рівні підготовки фахівців повинні мати професійну спрямованість і здатність відповідати ринку праці [2, 7–11]. При цьому якість вищої освіти трактується як сукупність якостей особи, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і зумовлює здатність задовольняти як особисті духовні та матеріальні потреби, так і потреби суспільства, а якість освіти випускни-

ків вищого навчального закладу, окрім іншого, відображає здатність задовольняти, відповідно до соціальних норм, суспільні вимоги до виконання майбутніх соціально-професійних ролей; відповідати за свої соціально важливі рішення; задовольняти прагнення соціального статусу та престижу.

Окрім того, необхідно під час проектування освітнього середовища вищого навчального закладу враховувати те, що в умовах перманентної науково-технологічної революції життєвий цикл сучасних технологій, зокрема інформаційних, стає сумірним, а здебільшого значно меншим, ніж термін професійної діяльності фахівця. За цих умов домінуючим в освіті стає формування здатності фахівця на основі відповідної фундаментальної освіти перебудовувати систему власної професійної діяльності з урахуванням соціально значущих цілей та нормативних обмежень — тобто формування особистісних характеристик майбутнього фахівця.

Лавиноподібне зростання наукової інформації вимагає ущільнення та фундаменталізації змісту навчального матеріалу, підвищення його теоретичного рівня, що сприяє забезпеченню пояснювальної здатності отриманих знань. Тому **метою статті** є дослідження сутності поняття «фундаменталізація вищої освіти» та окреслення шляхів реалізації цього принципу у процесі конструювання змісту професійної освіти студентів.

Різні аспекти проблеми фундаменталізації вищої освіти розглядають Н. Бідюк, Б. Камінський, С. Клепко, І. Козловська, Е. Лузик, Л. Пуховська, С. Романова, С. Сисоєва та ін. На сьогодні Дмитриченко М., Русановський О., Сидоренко В., Терещук Г. окреслюють фундаменталізацію професійної підготовки фахівців у вимірі європейського освітнього простору.

Нині концептуальні положення щодо змісту, форм і організації вітчизняної професійної освіти базуються на засадах Конституції України, Закону України (ЗУ) «Про вищу освіту», Національної доктрини розвитку освіти, Національної стратегії розвитку освіти України на 2012–2021 рр., а також на концептуальних положеннях документів ЮНЕСКО, Міжнародної організації співробітництва й розвитку освіти, МОП (Доповідь міжнародної Комісії з освіти ЮНЕСКО для XXI ст., Всесвітня доповідь з освіти ЮНЕСКО тощо), які наголошують на необхідності фундаменталізації професійної підготовки майбутнього фахівця, її неперервності,

гуманістичної спрямованості, демократизації, всебічності та варіативності.

Фундаменталізація вищої освіти, у світлі нової освітньої парадигми набуває дещо іншого сенсу, ніж традиційно, і передбачає включення до числа фундаментальних науки про людину і суспільство. Під фундаменталізацією змісту освіти сучасні науковці розуміють об'єднання програмного матеріалу навколо фундаментальних ідей, законів, понять конкретної науки (Б. Будний, Н. Гладушина, С. Гончаренко, В. Ільченко, В. Кравченко, К. Колін, О. Проказа, С. Семеріков, М. Швецький та ін.). Під фундаментальними в цьому випадку розуміються поняття, які визначають структуру моделі реальної дійсності. До них дослідники відносять поняття, що відображають фундаментальні властивості природи та суспільства і є водночас універсальними засобами пізнання, а також ті, що дають інформацію про найбільш загальні властивості матерії. До характерних рис фундаментальних понять відносять: системність, формування протягом тривалого періоду; проміжний статус між природничими та філософськими.

Під терміном «фундаменталізація» науковці, зокрема С. Семеріков, О. Теплицький [3, 5], розуміють істотне підвищення якості освіти і освітнього рівня людей шляхом відповідної зміни змісту дисциплін, що вивчаються, і методології навчального процесу. Вона може досягатися різними шляхами, до яких може бути віднесена зміна співвідношення між прагматичною і загальнокультурною частинами освіти усіх рівнів, при цьому пріоритетними стають проблеми загальної та професійної культури фахівця, формування у нього наукових форм системного мислення; зміна змісту і методології навчального процесу, зміщення акцентів з практичної підготовки фахівця на вивчення фундаментальних законів природи і суспільства, розробка принципово нових навчальних курсів, орієнтованих на формування у студентів цілісних уявлень про наукову картину світу, системного рівня її пізнання. Забезпечення пріоритетності інформаційних компонент у перспективній системі освіти фахівців, які будуть жити і працювати в інформаційному суспільстві, де найважливішу роль відіграють фундаментальні знання про інформаційні процеси в природі та суспільстві, новітні інформаційні технології, які на сьогодні широко впроваджуються в усі сфери професійної діяльності, зокрема

педагогічної (наприклад, дистанційне навчання, яке передбачає формування інтрасередовища вишів, електронних бібліотек, розробку авторських сайтів, електронних курсів, підручників, навчально-методичних посібників, тьютерську підтримку тощо). У системі випереджальної освіти значна частина навчального часу має відводитися для вивчення сучасних фундаментальних знань, процесів і технологій, інформація про які повинна надходити різними каналами взаємодії з системою науки, банками даних і знань, науково-технічної інформації.

Сучасні науковці обґрунтовують теоретичні положення, згідно з якими фундаменталізація передбачає цілісність, глибину та взаємопроникнення загальнофілософських, загальнокультурних, психолого-педагогічних та спеціальних знань, високий рівень узагальнень і разом з тим професійну актуалізацію здобутих знань, вмінь та навичок. Клепко С. [1], наприклад, вважає, що в основу фундаменталізації змісту освіти необхідно покласти знання, що об'єднують, інтегрують особистість із суспільством і людством та знання, що роблять особистість вільною. При цьому дослідник відзначає, що інтеграція елементів змісту освіти на принципах «екологічної» категоризації (зокрема соціального середовища) — основа фундаменталізації освітніх систем.

Нині спостерігається неузгодженість наукових поглядів щодо проблеми фундаменталізації професійної підготовки, напевно, тому цей процес відбувається досить повільно. Окрім того, не вирішеними залишаються проблеми фундаменталізації професійної підготовки спеціалістів різних профілів, оскільки, незважаючи на загальнотеоретичні засади, цей процес має певну специфіку для різних напрямів підготовки фахівців. Аналіз наукових досліджень показав, що найбільша увага приділяється питанням фундаменталізації інженерної підготовки, значно менше — педагогічної та інших. Система професійної освіти розглядається науковцями, зокрема В. Горовою, В. Лазаревим, В. Лаптевим, І. Рижовою, В. Сластьоніним, М. Швецьким, як багатофункціональна, відкрита система, що має специфічні функції, зміст, форми, методи та засоби, реалізується шляхом встановлення складних організаційних та змістово-процесуальних зв'язків. Розвиток системи професійної освіти зумовлюється сучасними й перспективними суспільними потребами у висококваліфікованих кадрах.

На сьогодні метою професійної освіти є підготовка фахівців на основі національних надбань світового значення та усталених європейських традицій педагогічних працівників, здатних здійснювати професійну діяльність на демократичних та гуманістичних засадах, реалізовувати освітню політику як пріоритетну функцію держави, що спрямовується на розвиток та самореалізацію особистості, задоволення її освітніх і духовно-культурних потреб, а також потребу бути конкурентоспроможними на ринку праці.

З метою забезпечення системності у вивченні навчальних дисциплін, уникнення дублювання навчального матеріалу та зміцнення міжпредметних зв'язків фундаментальна підготовка має здійснюватися шляхом впровадження інтегрованих навчальних дисциплін. Зміст професійної підготовки — це складне інтегроване утворення, структуроване як система засвоєння професійних знань, розвиток відповідних умінь і навичок, оволодіння досвідом дослідницької діяльності в професійній сфері, а також формування особистісних ціннісних орієнтацій та спрямованості на майбутню професійну діяльність.

Науковці, зокрема В. Сластьонін [4], визначають наступні принципи формування змісту професійної освіти: гетерогенність, багатоелементність, органічна єдність і неподільність теорії та практики, що у свою чергу вимагає розвитку складнокомпонентної структури особистості, її професійної культури, що забезпечується окресленням діяльнісних потенціалів: перетворювального, пізнавального, ціннісно-орієнтаційного, комунікативного та естетичного.

Теоретичною основою модернізації професійної освіти сьогодні є концептуальні ідеї щодо інтегрування змісту навчальних дисциплін, інтенсифікації процесу навчання, діагностико-прогностичні засади та добір і структурування змісту навчальних дисциплін, детермінованість взаємозв'язку об'єктивних і суб'єктивних чинників. Доведено, що ефективною є наступна модель: історичний аспект питання — його теоретичне обґрунтування (концепції, теорії, закономірності, принципи тощо) — методика та технології його реалізації. Наприклад, у змісті професійної підготовки фахівців з журналістики та інформації можуть бути успішно інтегровані соціологічні теорії, сучасні теорії інформації та комунікації, теорії пізнання та розуміння, психологія комунікації та комунікаційні технології.

Важливим компонентом інтегрування знань для їх систематизації, на думку С. Клепка [1], є виділення у змісті освіти фундаментальних, генералізуючих понять, теорій та законів, за допомогою яких виявляються існуючі у системі причинно-наслідкові та корелятивні зв'язки. Генералізація визначається науковцями як постійно діючий чинник скорочення знань шляхом перетворення їх змісту. Так, розвиток соціологічних наук не можна уявити у вигляді моделі лінійного збільшення знань: до існуючих понять, законів, теорій додаються нові поняття, закони, теорії, що не заперечують попередні. У ході історичного розвитку знання про формування особистості у процесі соціалізації внаслідок об'єктивних причин ущільнюються шляхом перетворення їх змісту із поглядів теоретиків та практиків у загальноприйняті, науково обґрунтовані принципи, закономірності, концепції, моделі, технології, тобто відбувається їх генералізація.

Генералізація спрямована на виявлення того мінімуму знань, який дозволить фахівцю успішно вирішувати професійні завдання, які висуває сучасне суспільство. Вона має поєднуватися з добром укрупнених одиниць — стрижнів знань, навколо яких конструюється весь програмний матеріал. Таким чином, принцип генералізації знань як принцип побудови змісту навчальних дисциплін передбачає фіксування в мінімальному обсягу знань такий зміст, що характеризується значним пізнавальним навантаженням. Разом з тим він передбачає концентрацію необхідного та достатнього матеріалу фактологічного характеру навколо того чи іншого стрижня. Генералізація навчального матеріалу дає змогу виділити в ньому основне і другорядне, встановити оптимальну для вивчення послідовність викладу навчальної інформації

Таким чином, фундаменталізація як основа розвитку сучасної вищої освіти, на думку науковців, погляди яких ми поділяємо, передбачає: збереження ядра змісту, яке за своєю природою повинне бути консервативним; формування базових, професійних компетентностей; посилення загальноосвітніх компонентів у професійних освітніх програмах.

Напрямами подальших наукових розвідок, на нашу думку, можуть бути дослідження ефективності впровадження інтегрованих генералізованих одиниць змісту професійної освіти у педагогічну практику.

Джерела

1. Кленко С.Ф. Інтеграція як фундаменталізація змісту освіти / С.Ф.Кленко // Інтеграція елементів змісту освіти : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. — Полтава, 1994. — С. 12.
2. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес // Освіта України. — 2004, 10 серпня. — № 60–61. — С. 7–11.
3. Семеріков С.О. Фундаменталізація навчання інформаційних дисциплін у вищій школі : [моногр.] / С.О. Семеріков ; наук. ред. акад. АПН України, д. пед. н., проф. М.І. Жалдак. — Кривий Ріг : Мінерал ; К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. — 340 с. : іл.
4. Слостенин В.А. Проектирование содержания педагогического образования: гуманистическая парадигма / В.А. Слостенин — М. : Магистр-Пресс, 2000. — С. 229–247.
5. Теплицький О.І. Об'єктно-орієнтоване моделювання в системі фундаменталізації підготовки майбутнього вчителя інформатики / О.І. Теплицький // Збірник наукових праць. Педагогічні науки. — Херсон : Видавництво ХДУ, 2008. — Вип. 50, ч. 2. — С. 285–288.

В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты фундаментализации содержания профессионального образования как требования современности, направления реформирования и модернизации профессиональной подготовки будущих специалистов.

Ключевые слова: профессиональное образование, содержание образования, фундаментализация, интеграция, генерализация знаний

The article discusses theoretical and practical aspects of fundamentalisation of the content of professional education as modern requirements, directions of reformation and modernization of future specialists professional training.

Key words: professional education, educational content, fundamentalisation, integration, generalization of knowledge.